

COLSON WHITEHEAD RUTA
SUBTERANĂ

Traducere din engleză și note de Justina Bandol

HUMANITAS
fiction

Pentru Julie

Această operă este o ficțiune. Numele, personajele, locurile și întâmplările sunt fie rodul imaginației autorului, fie sunt folosite în mod fictiv. Orice asemănare cu diferite persoane – în viață sau decedate –, cu evenimente sau locuri reale e pură coincidență.

AJARRY

Prima oară când Caesar i-a propus să fugă în Nord, Cora a spus nu.

Cea care a vorbit atunci a fost bunica ei. Bunica nu văzuse niciodată oceanul până în acea după-amiază strălucitoare din portul Ouidah¹, când apa o orbi după timpul petrecut în temnița fortului. Fuseseră ținuți închiși până la sosirea corăbiilor. Invadatorii dahomey răpiseră mai întâi bărbații, apoi, la următoarea lună, se întorseseră în satul ei după femei și copii și-i mânăseră către mare, în lanțuri, încolonați doi câte doi. Privind cadrul negru al ușii, Ajarry crezuse că acolo jos, în întuneric, avea să-și regăsească tatăl. Supraviețuitorii din satul ei îi spusese că atunci când tatăl ei nu mai făcuse față marșului îndelungat, vânătorii de sclavi îi striviseră capul și-i lăsaseră corpul lângă drum. Mama ei murise cu ani înainte.

Ajarry fusese vândută de câteva ori până să ajungă în fort – trecută de la unul la altul, la schimb cu ghiocuri și mărgelă de sticlă. Era greu de spus cât se plătise pentru ea în Ouidah, căci făcuse parte dintr-un lot întreg – optzeci și opt de suflete contra șazeci de lăzi cu rom și praf de pușcă, preț convenit după tocmeala obișnuită în engleza de coastă. Bărbații sănătoși și viguroși și femeile borțoase făceau mai mult decât copilăndrii, și de aceea era greu să socotești prețul fiecărui individ.

1. Oraș-port în actualul stat african Benin, care ocupă teritoriul fostului regat Dahomey. A fost un important centru al comerțului cu sclavi.

Nanny venea de la Liverpool și se mai oprise de două ori pe Coasta de Aur. Căpitanul cumpăra amestecat, ca să nu se trezească vreodată cu o încărcătură de oameni proveniți din aceeași cultură și cu același temperament. Cine știe ce soi de răzmeriță ar fi putut coace prizonierii lui dacă vorbeau aceeași limbă? Aceasta era acum ultima escală înainte de traversarea Atlanticului. Îngânând o melodie, doi marinari cu păr blond o duseră pe Ajarry într-o bărcuță până la corabie.

Aerul viciat al celulei, mohoreala detenției și țipetele celor legați cu lanțuri de ea se aliară s-o scoată pe Ajarry din minți. Cum era încă fragedă, vânzătorii de sclavi nu-și făcuseră imediat mendrele cu ea, dar, până la urmă, la șase săptămâni după ce plecaseră din port, câțiva dintre mateloții mai versați o târâră afară din celulă. Ea încercă de două ori să se omoare în călătoria spre America, o dată refuzând să mai mănânce și încă o dată dând să se înece. Marinarii o împiedicară de fiecare dată, obișnuți cu tertipurile și pornirile sclavilor. Când vru să sară peste bord, Ajarry nu ajunsese nici măcar până la copastie. Zâmbetul prostesc și înfățișarea demnă de milă, ușor de recunoscut după miile de sclavi ce trecuseră înaintea ei pe acolo, îi trădară intențiile. Se trezi încătușată din cap până-n picioare, într-o creștere exponențială a suferinței.

Familia ei încercase să nu se despartă la mezatul din Ouidah, dar ceilalți membri fuseseră cumpărați de negustori portughezi de pe fregata *Vivilia*, care, cu următoarea ocazie, fusese văzută plutind în derivă la zece mile de Bermude, patru luni mai târziu. Ciurma secerase viețile tuturor celor aflați la bord. Oficialii dăduseră foc vasului și-l priviseră cum trosnește și se scufundă. Ajarry nu știu nimic de soarta vasului. Tot restul vieții și-i imagină pe verii ei lucrând în Nord pentru stăpâni buni și generoși, prinși în îndeletniciri mai milostive ca a ei, țesând ori torcând, departe de munca la câmp. În poveștile ei, Isay, Sidoo și toți ceilalți, bărbați și femei, își cumpărau până la urmă libertatea și trăiau liberi în orașul Pennsylvania, despre

care Ajarry îi auzise o dată discutând pe doi bărbați albi. Fanteziile acestea o alinau în vremurile când poverile vieții păreau s-o sfărâme în bucăți.

Avea să fie vândută din nou, după o lună petrecută în spitalul pentru ciumați de pe Sullivan's Island¹, de îndată ce medicii confirmară că ea și restul încărcăturii de pe *Nanny* nu erau atinși de molimă. Una dintre zilele aglomerate de la târg. O licitație mare atrăgea întotdeauna o mulțime pestriță. Negustori și samsari de pe toată coasta se strâneau la Charleston, inspectând ochii, încheieturile și spinările mărfurilor, căutându-le de boli lumești și de alte afecțiuni. Privitorii mestecau de zor scoici proaspete și porumb fierbinte, în timp ce conducătorii licitației strigau în toate zările. Sclavii stăteau goi pe platformă. Un grup de flăcăi din neamul ashanti, africani cunoscuți pentru hărnicia și musculatura lor, stârni un război între ofertanți, și administratorul unei cariere de calcar cumpără o ceată de copii, după o negociere impresionantă. Ajarry văzu printre gură-cască un băiețel care linge o acadea și se întrebă ce băga în gură.

Chiar înainte de asfințit, un agent o cumpără pentru două sute douăzeci și șase de dolari. Ar fi plătit mai mult pe ea dacă în sezonul acela n-ar fi fost prisosul de fete tinere. Misitul avea un costum din cea mai albă pânză pe care Ajarry o văzuse vreodată și pe degete îi sclipeau inele cu pietre colorate. Când o ciupi de sâni să vadă dacă-i înfloriseră, ea simți răceala metalului pe piele. O înfieră – nu era nici prima, nici ultima oară – și o legă cu lanțuri de celelalte achiziții ale zilei. Convoiul porni în lungul marș spre sud în aceeași seară, târându-se în urma trăsurii negustorului. Între timp, *Nanny* era pe drum înapoi către Liverpool, încărcată cu zahăr și tutun. În cală, urletele se împuținaseră.

1. Insulă de lângă portul Charleston, Carolina de Sud, folosită drept post de carantină pentru negrii aduși din Africa în coloniile britanice din America de Nord și, ulterior, în Statele Unite.

S-ar fi zis că Ajarry era blestemată, de atâtea ori a fost vândută, dată la schimb și revândută în următorii câțiva ani. Proprietarii ei ajungeau la sapă de lemn cu o frecvență surprinzătoare. Primul ei stăpân a fost înșelat de vânzătorul unei instalații care curăța, pasămite, bumbacul de două ori mai repede ca mașina de egrenat a lui Whitney¹. Schițele erau convingătoare, dar, până la urmă, Ajarry se trezi printre bunurile scoase la mezat, din ordinul magistratului. Ajunse să fie vândută în grabă contra sumei de două sute optsprezece dolari – scădere de preț dictată de realitățile pieței locale. Un alt stăpân muri de dropică, după care văduva lui aranjă să vândă moșia ca să-și plătească întoarcerea în Europa natală, mai curată. Timp de trei luni, Ajarry a fost proprietatea unui galez care, în cele din urmă, îi pierdu pe ea, alți trei sclavi și doi porci la un joc de whist. Și așa mai departe.

Prețul ei fluctua. Când ești vândut de atâtea ori, lumea te învață să deschizi ochii. Ajarry căpătă astfel deprinderea de a se adapta rapid pe o nouă plantație, deosebindu-i pe adevărații împlânzitori de negri de cei care erau doar cruzi, pe trântori de cei harnici, pe delatori de cei care știau să-și țină gura. Stăpâni și stăpâne cu varii doze de răutate, moșieri cu averi și ambiții de tot soiul. Unii plantatori nu voiau decât să-și câștige o existență umilă, dar mai erau bărbații și femeile care voiau să stăpânească lumea întreagă, ca și cum asta ar fi depins de suprafața de pământ pe care-o dețineau. Două sute patruzeci și opt, două sute șazeci, două sute șaptezeci de dolari. Oriunde mergea găsea trestie de zahăr și indigotieri, afară de o perioadă de o săptămână, când împături frunze de tutun, înainte să fie vândută iar. Negustorul veni pe plantația de tutun în căutarea unor slave bune de prăsilă, preferabil cu toți dinții în gură și cu un temperament maleabil. Ajarry era femeie de-acum. Și plecă.

Știa că învățații albi iscodesc în adâncul lucrurilor să vadă cum funcționează. Mișcarea aștrilor pe cerul nopții, lucrarea

1. Mașină care separă fibrele de bumbac de semințele plantei, inventată de americanul Eli Whitney în 1793.

împreună a umorilor din corp. Temperaturile necesare pentru o recoltă bună de bumbac. Ajarry făcu o știință a propriului ei trup negru și acumulează observații. Fiecare lucru avea o valoare și, când valoarea aceasta se schimba, tot restul se schimba odată cu ea. O tigră spartă prețuia mai puțin decât una care păstra apa, un cârlig care ținea agățat somnul era mai căutat decât unul care lăsa prada să scape. Tot șpilul în America era că oamenii erau obiecte. Mai bine reduceai din pierderi scăpând de un moș care n-avea să supraviețuiască voiajului peste ocean. Clientilor le curgeau balele după câte un flăcău bine legat dintr-un trib vestit. O femeie tânără care fata plozi era asemenea unei monetării, bani care zămisleau bani. Dacă erai obiect – căruță, cal sau sclav –, valoarea îți determina posibilitățile. Ajarry își știa locul.

În sfârșit, Georgia. Un reprezentant al moșiei Randall o cumpără pentru două sute nouăzeci și doi de dolari, în ciuda privirii goale pe care o căpătase în vremea din urmă și care o făcea să pară sărmană cu duhul. Ajarry nu mai ieși de pe moșia Randall tot restul vieții. Era acasă, pe insula aceasta de unde nu se vedea nimic.

Își luă de trei ori bărbat. Avea o slăbiciune pentru umeri largi și mâini mari, la fel ca Bătrânul Randall, deși stăpânul se gândea la alt fel de muncă decât sclava. Cele două plantații erau bine echipate – nouăzeci de capete de negri în jumătatea nordică și optzeci și cinci în cea sudică. Ajarry avu posibilitatea, în general, să-și aleagă. Când nu putu, așteptă răbdătoare.

Primul ei soț dădu în patima rachiului de porumb și mâinile lui mari începură să se transforme în pumni zdraveni. Lui Ajarry nu-i păru rău să-l vadă plecând, vândut unui plantator de trestie de zahăr din Florida. Se încurcă apoi cu unul dintre băieții cumiți din jumătatea de sud, căruia, înainte să dea ortul popii din cauza holerei, îi plăcea să povestească istorioare din Biblie, căci fostul lui stăpân avusese înclinații mai liberale în privința sclavilor și a religiei. Ea îi asculta cu plăcere poveștile și parabilele și i se părea că alții aveau dreptatea lor: prea multă

vorbărie despre mântuire putea să le dea africanilor idei. Bieți fi ai lui Ham¹! Ultimul ei soț sfârși cu urechile străpunse fiindcă furase miere. Rănile îi supurară până când se topi pe picioare.

De la bărbații aceștia, Ajarry purtă în pântec cinci copii, fiecare adus pe lume în același loc, pe scândurile barăcii, la care ea arăta cu degetul când făceau vreo pozna. „De acolo ați venit și acolo vă pun dacă nu sunteți cumiți!“ Învață-i să te asculte pe tine, și poate o să-și asculte viitorii stăpâni și-o să supraviețuiască. Doi muriră în chinuri, de lingoare. Altul se tăie la picior, din joacă, într-un plug ruginit care-i spurcă sângele. Cel mai mic nu se mai trezi după ce un supraveghetor îl lovi în cap cu un butuc. Se duseră unul după altul. „Cel puțin n-au fost niciodată vânduți“, îi spuse o femeie mai în vârstă. Ceea ce era adevărat – pe vremea aceea, Randall arareori își vindea negrișorii. Știai unde și cum o să-ți moară copiii. Singura care trecu de zece ani a fost Mabel, mama Corei.

Ajarry muri în lanul de bumbac, înconjurată de măciuliile care săltau în jurul ei ca niște creste albe pe oceanul nepăsător. Ultima din satul ei, prăbușită printre rândurile de plante de la o umflătură în creier, cu sângele bufnindu-i pe nas și cu spumă albă la gură. De parcă asta s-ar fi putut întâmpla și altundeva, oriunde. Libertatea era rezervată altora, cetățenilor din orașul Pennsylvania, care fremăta de viață la o mie de mile mai la nord. Din noaptea în care fusese răpită, i se măsurase și răsmăsurase valoarea; în fiecare zi se trezi pe talerul altui cântar. Cunoaște-ți valoarea și-ți vei cunoaște locul în ordinea lucrurilor. A evada dincolo de hotarele moșiei însemna a fugi de condițiile fundamentale ale propriei existențe; era, adică, imposibil.

În seara de duminică în care Caesar i-a vorbit Corei despre rută și ea a spus nu, cea care a glăsuțit a fost bunica ei.

Trei săptămâni mai târziu, a spus da.

De data asta a fost maică-sa.

1. Unul dintre cei trei fi ai lui Noe, despre ai cărui descendenți se credea că deveniseră negri din pricina blestemului tatălui său.

GEORGIA

TREIZECI DE DOLARI RECOMPENSĂ

Fugită de la subscrisul, cu domiciliul în Salisbury, pe data de 5 curentă, o tânără negresă pe nume LIZZIE. Se bănuiește că s-ar afla în preajma moșiei doamnei Steel. Voi plăti recompensa de mai sus dacă fata îmi este adusă în carne și oase sau dacă sunt încunoștințat că se află în orice închisoare de pe teritoriul acestui stat. Oricine o adăpostește pe sus-numita să bage de seamă că va fi pedepsit după lege.

W.M. DIXON
18 IULIE 1820

Ziua lui Jockey era numai o dată sau de două ori pe an. Ceilalți încercau să-l serbeze cum se cuvine. Pica totdeauna duminica, când lucrau numai jumătate de zi. La ora trei, după ce supraveghetorii dădeau semnalul de sfârșit, sclavii de pe plantația de nord, nerăbdători să se pregătească, își terminau în grabă treburile domestice – mici reparații, culesul mușchilor de turbă, peticirea găurilor din acoperiș. Petrecerea devenea mai importantă, afară de cazul când vreunul avea învoire să meargă la oraș să vândă obiecte meșterite de mână sau se angajase zilier. Chiar dacă erai tentat să te lipsești de plata în plus – și nimeni nu era –, un sclav n-avea cum să fie atât de nerușinat încât să-i spună unui alb că nu poate lucra pentru că merge la ziua altui sclav. Toată lumea știa că negrii nu au zi de naștere.

Cora ședea la marginea parcelei, pe butucul ei de arțar de zahăr, și-și curăța pământul de sub unghii. Când putea, aducea la petrecere napi sau ceva verdețuri, dar astăzi nu i se făcuse nimic. Cineva strigă pe potecă, pesemne unul dintre băieții cei noi, încă neîmblânzit de Connelly, și strigătele degenerară într-o dispută. Voci mai mult arțagoase decât supărate, dar sonore. Avea să fie o zi de naștere memorabilă dacă lumea era deja atât de surescitată.

— Dac-ai putea să-ți alegi ziua de naștere, când ți-ai pune-o? o întrebă Lovey.

Cora nu-i vedea fața din cauza soarelui din spatele ei, dar știa ce exprimă. Lovey era o fată simplă, și în seara aceea urma

să aibă loc o petrecere. Lovely jubila în aceste rare momente de evadare, fie că era ziua lui Jockey, Crăciunul sau una dintre nopțile din perioada recoltei, când toată lumea stătea trează să culegă, iar familia Randall îi puna pe supraveghetori să împartă rachiul de porumb ca să-i țină pe toți veseli. Trudeau, dar luna le ușura munca. Lovey era prima care-i spunea vioristului să-i zică din scripcă și prima care pornea să danseze. Încerca s-o tragă pe Cora de pe margine, neluându-i în seamă protestele, de parc-ar fi putut să se-nvârtească, ținându-se de braț, și Lovey să prindă din zbor privirea unui băiat la fiecare răsucire, în timp ce Cora ar fi urmat-o. Dar Cora nu venea niciodată lângă ea și-și smulgea brațul. Privea doar.

— Ți-am spus când m-am născut, zise ea.

Se născuse iarna. Maică-sa, Mabel, se plânsese mult din cauza complicațiilor la naștere, a înghețului neobișnuit din dimineața aceea, a vântului care șuiera pe la încheieturile colibei. Sângerase zile la rând, iar Connelly nu se sinchisise să cheme medicul decât după ce ea ajunsese să arate aproape ca o fantomă. Din când în când, mintea îi juca feste Corei și-i transforma povestea într-o amintire, îmbogățită cu fețe de stafii ale tuturor sclavilor morți, care o priveau de sus cu dragoste și indulgență. Chiar și cu fețele celor pe care-i ura, care o loveau sau îi furau mâncarea după ce maică-sa dispăruse.

— Da' dac-ai putea s-alegi? zise Lovey.

— Nu poți s-alegi, zise Cora. E deja rânduită.

— Mai bine fii și tu mai veselă! spuse Lovey și se îndepărtă în grabă.

Cora își frământă pulpele, mulțumită că putea să stea jos. Sărbătoare sau nu, aici sfârșea în fiecare duminică, după ce se încheia ziua scurtă de lucru: cocoțată pe scaunul ei, căutând cu privirea ce mai putea repara. Avea în felul ăsta – așa considera ea – câteva ore pe săptămână în care era propriul ei stăpân, liberă să plivească, să culegă omizi, să mai rărească din ștevia

Cuprins

Ajarry	7
Georgia	15
Ridgeway	79
Carolina de Sud	91
Stevens	141
Carolina de Nord	149
Ethel	201
Tennessee	209
Caesar	241
Indiana	249
Mabel	303
Nordul	311